

MADANIYATNING TARKIBIY ELEMENTLARI SIFATIDA TEXNOLOGIK VA EKOLOGIK MADANIYATNING INTEGRALLASHUVI

Abdurasulov Lochin Xusniddinovich

Qarshi davlat universiteti

Pedagogika kafedrasida o'qituvchi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17691658>

Annotatsiya. Ushbu maqolada madaniyatning o'zaro bog'liq elementlari ichida texnologik va ekologik madaniyatning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Texnologiya tushunchasining mazmuni, uning tarixiy ildizlari va ko'p qirrali talqinlari yoritilgan. Texnologik madaniyatning mazmunini belgilovchi o'nta tarkibiy qism – mehnat, grafik, dizayn, axborot, ekologik, tadbirkorlik, insoniy munosabatlar, iste'mol, uy hamda loyiha madaniyatlari izohlanadi.

Shuningdek, o'quvchilarning texnologik tayyorgarligini shakllantirishda kesishuvchi yo'nalishlar ham ko'rib chiqiladi. Maqolaning muhim qismi ekologik madaniyatning tarkibiy elementlari - ekologik savodxonlik, ekologik bilim, ekologik kompetentsiya va ekologik eruditsiya mazmunini ochishga bag'ishlangan. Ekologik va insoniy munosabatlar madaniyatining umumiy ta'lim jarayonidagi o'rni ta'kidlanadi hamda ekologik madaniyatning jamiyat va insoniyat hayotidagi global ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Texnologik madaniyat, ekologik madaniyat, texnologiya, ekologik savodxonlik, ekologik kompetentsiya, ekologik eruditsiya, mehnat madaniyati, dizayn madaniyati, axborot madaniyati, tadbirkorlik madaniyati, o'quvchilar tayyorgarligi, ekologik ta'lim.

Abstract. This article analyzes the role and significance of technological and ecological culture among the interrelated elements of culture. The content of the concept of technology, its historical roots and multifaceted interpretations are highlighted. Ten components that determine the content of technological culture are explained - labor, graphic, design, information, ecological, entrepreneurial, human relations, consumer, home and project cultures. Also, intersecting directions in the formation of students technological readiness are considered. An important part of the article is devoted to revealing the content of the structural elements of ecological culture - ecological literacy, ecological knowledge, ecological competence and ecological erudition. The role of the culture of ecological and human relations in the general educational process is emphasized and the global significance of ecological culture in society and human life is substantiated.

Keywords: Technological culture, ecological culture, technology, ecological literacy, ecological competence, ecological erudition, labor culture, design culture, information culture, entrepreneurial culture, student preparation, ecological education.

Аннотация. В статье анализируются роль и значение технологической и экологической культуры среди взаимосвязанных элементов культуры. Выделяются содержание понятия «технология», его исторические корни и многогранные трактовки.

Раскрываются десять компонентов, определяющих содержание технологической культуры: трудовая, графическая, проектная, информационная, экологическая, предпринимательская, культура человеческих отношений, потребительская, бытовая и проектная. Также рассматриваются пересекающиеся направления в формировании технологической готовности студентов.

Важная часть статьи посвящена раскрытию содержания структурных элементов экологической культуры: экологической грамотности, экологических знаний, экологической компетентности и экологической эрудиции. Подчеркивается роль культуры экологических и человеческих отношений в общеобразовательном процессе и обосновывается глобальное значение экологической культуры в обществе и жизни человека.

Ключевые слова: Технологическая культура, экологическая культура, технология, экологическая грамотность, экологическая компетентность, экологическая эрудиция, культура труда, проектная культура, информационная культура, предпринимательская культура, подготовка студентов, экологическое образование.

Madaniyatning barcha elementlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu umumiy madaniyatning ajralmas tabiati bilan belgilanadi. Bunday holda, ikkita madaniyat: texnologik va ekologik madaniyat ko'rib chiqiladi. Madaniyat so'zining ma'nosiga ko'ra texnologiya birlamchi hisoblanadi. Texnologiya so'zi qadimgi yunoncha techne - san'at, mahorat, qobiliyat va logos - o'qitish, fan so'zlaridan kelib chiqqan.

Texnologiya ko'p ma'noli tushunchadir.

Birinchidan, bu materiallar, xom ashyo, energiya va ma'lumotlarni inson uchun zarur bo'lgan mahsulotga aylantirish, ya'ni insonning o'zgartirishga oid faoliyati usullari haqidagi fandir.

Ikkinchidan, bu inson manfaatlari yo'lida materiallar, energiya va ma'lumotlarni o'zgartirish usullari, tabiiy va boshqa fanlar bo'yicha bilimlarni sintez qilish va ularning amaliy qo'llanilishini ko'rsatadigan bilimlarning integratsiyalashgan sohasi.

Uchinchidan, bu inson faoliyatining (texnologiyasining) aniq sohalari va turlari bo'yicha ishlab chiqarish usullari haqidagi fandir.

Texnologiyalar turlari: 1. Ishlab chiqarish tarmoqlari texnologiyasi; 2. Noishlab chiqarish tramoqlari texnologiyasi; 3. Universal texnologiyalar.

Texnologik madaniyatning asosini insonning bilim, ko'nikma va ijodiy qobiliyatlari namoyon bo'ladigan o'zgartiruvchi faoliyati tashkil qiladi.

“Texnologik madaniyat” tushunchasining mohiyatini ochib bergan holda shuni ta'kidlash kerakki, u yaqinda, o'tgan asrning to'qsoninchi yillari boshlarida “Texnologiya” ta'lim sohasining shakllanishi bilan joriy etilgan. Bu kontsepsiya ikki qismdan iborat: texnologiya va madaniyat.

Texnologik madaniyat - bilim, ko'nikma va malakalarni, hissiy va axloqiy fazilatlarni o'z ichiga olgan o'zgaruvchan, ijodiy, tabiatga mos (ekologik jihatdan asoslangan) faoliyat madaniyati, ushbu turdagi faoliyatga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lish va o'z harakatlari uchun mas'uliyat bilan harakat qilishga tayyorlikni anglatadi.

Mazkur madaniyatning mohiyatini o'rganish jarayonida uning murakkabligi va ko'p qirrali ekanligi ma'lum bo'ldi. Texnologik madaniyatning mazmuni va tuzilishini ochib berish uchun esa uning har bir tarkibiy qismini ko'rib chiqish va uni o'nta element, jabhalar majmuasi sifatida belgilash zarur, bular: mehnat madaniyati, grafik madaniyat, dizayn madaniyati, axborot madaniyati, tadbirkorlik madaniyati, insoniy munosabatlar madaniyati, ekologik madaniyat, uy madaniyati, iste'mol madaniyati va loyiha madaniyati.

Texnologik makonda bir biri bilan kesuvchi tushunchalar mavjud. O'quvchilarning texnologik tayyorgarligini amalga oshirish uchun "Texnologiya" ta'lim yo'nalishi bir biri bilan kesuvchi tushunchalar orqali to'ldirilishi kerak - ular:

- 1.Mehnat madaniyati.
- 2.Grafik madaniyat.
- 3.Tadbirkorlik madaniyati va iqtisodiy madaniyat.
- 4.Ahloqiy tarbiya.
- 5.Ekologik tarbiya.
6. Estetik tarbiya (dizayn).
- 7.Loyhaviy madaniyat.
- 8.Axborot madaniyati.
- 9.Kasblar olami bilan tanishuv, kasbiy rejalarini tanlash.
- 10.Texnologiyalar rivojlanishining tarixi va ijtimoiy oqibatlari.

Aynan mana shu kesishuvchi chiziqlar orqali texnologik ta'lim majmuasi, bugungi va ertangi kunning dolzarb muammolarini belgilab beradi.

Ekologik madaniyat tarkibi. Shaxs ekologik madaniyatining asoslari va tarkibiy qismlari quyidagilardir: ekologik savodxonlik, ekologik eruditsiya, ekologik bilim va ekologik kompetentsiya [67; 110].

"Ekologik savodxonlik" deyilganda tayanch ekologik bilimlarning dastlabki hajmi va ulardan kundalik hayotda yuzaga keladigan muayyan ekologik vaziyatlarni tushunish uchun foydalanish qobiliyati, ekologik tavsifdagi vaziyatlarda tabiatni muhofaza qilish bo'yicha mutanosib asosiy ekologik harakatlarni amalga oshirish qobiliyati va bunga tayyor ekanlik nazarda tutiladi.

Ekologik kompetentsiya ekologik muammolarni hal qilish uchun muhim bo'lgan va buni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beradigan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisi sifatida belgilanadi.

Ekologik eruditsiya - indvidda keng ko'lamli bilimlarning mavjudligi va undan nafaqat kundalik hayotda yuzaga keladigan muayyan ekologik vaziyatlarni va atrof-muhitni muhofaza qilishning asosiy tadbirlarini tushunish qobiliyati, balki turli xil ekologik vaziyatlarni tahlil qilish va baholash, shuningdek, bu borada o'z faoliyatini shakllantirishda tegishli bilimlarni tanlash uchun foydalanish qobiliyatidir.

Ekologik savodxonlik, ekologik bilim, ekologik ta'lim va ekologik kompetentsiya umumiy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirish jarayonining tarkibiy qismlari va bosqichma-bosqich natijalari sifatida ko'rib chiqilishi mumkin.

Maktab o'quvchilarining madaniyatini shakllantirishda ijtimoiy axloq va ekologik axloq bilan tavsiflangan insoniy munosabatlar madaniyati va ekologik madaniyat alohida rol o'ynaydi.

Madaniyatning bu ikki turi asosiy turlar bo'lib, ular barcha sinflarda va barcha fanlarda kesib o'tuvchi chiziqlar sifatida o'tishi kerak. Ekologik madaniyat - ekologik bilimlarni, tabiatning hayot va go'zallik manbai ekanligini tushunish, tabiat bilan muloqot qilish natijasida hosil bo'lgan axloqiy va estetik tuyg'ular va tajribalar boyligini, har qanday faoliyat turini atrof-muhit va inson salomatligini saqlash uchun javobgarlik, atrof-muhitni muhofaza qilish faoliyatiga chuqur qiziqish va ularni savodli amalga oshirish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Ekologik madaniyat - butun insoniyatni o'rab turgan global muhitni materiya, energiya va axborot bilan ifloslanishdan himoya qiluvchi insoniy xulq-atvor madaniyatidir.

Mazkur maqolada madaniyatning tarkibiy elementlari ichida texnologik va ekologik madaniyatning alohida o'rin tutishi ilmiy nuqtai nazardan asoslab beriladi. Texnologik madaniyat zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishi bo'lib, o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni, ijodiy fikrlashni va mas'uliyatli faoliyat madaniyatini shakllantiradi. Ekologik madaniyat esa shaxsning tabiatga nisbatan ongli munosabatini, ekologik mas'uliyatni, atrof-muhitni asrash bo'yicha xatti-harakatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu ikki madaniyat turining uyg'un rivojlanishi o'quvchilarning har tomonlama yetuk, bilimli va tabiatga hurmat ruhida tarbiyalanishiga olib keladi. Demak, texnologik va ekologik yo'nalishlar barcha fanlar va ta'lim bosqichlari kesimida uzviy qo'llanilishi bugungi kunning ijtimoiy va ekologik muammolarini hal etishga qaratilgan ta'lim strategiyasining muhim qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan. Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
2. Hasanboyeva, S. (2019). Boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiyaning pedagogik asoslari [Pedagogical foundations of interdisciplinary integration in primary education]. Toshkent davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
3. OECD. (2022). *The future of education and skills 2030*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/educ_skills-2022-en
4. Piaget, J. (1970). *Science of education and the psychology of the child*. Viking Press.